

Мирослава Кристиняк
Національний університет «Львівська політехніка»,
Навчально-науковий інститут права,
психології та інноваційної освіти,
старший лаборант кафедри
адміністративного та інформаційного права

ВИЗНАЧЕННЯ ВПЛИВУ ЕЛІТИ НА ПРОЦЕСИ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

<http://doi.org/10.23939/law2020.28.056>

© Кристиняк М., 2020

У статті визначено, що управлінська еліта здійснює важливу роль у формуванні та розвитку держави загалом, адже поєднує в собі владні функції, значну матеріальну базу і наділена управлінськими можливостями. Отже, визначено, що від правильності дії залежить розвиток держави або ж її занепад, внаслідок чого на основі цього нижче визначено її ключові проблеми діяльності, вплив на розвиток процесів країни, запропоновано ключові засади, головною метою яких є удосконалення процесів управління державою. Визначено, що наявні певні політичні, економічні та соціальні суперечності, що існують в сучасній державі щодо діяльності та розвитку управлінської еліти та, як наслідок, її вагомий вплив на процес формування і розвитку України, потребують загалом глибшого теоретичного дослідження у зв'язку із різноманітними сучасними політико-економічними змінами, які впливають на процес управління державою в умовах глобалізації і трансформації українського суспільства і держави загалом шляхом комплекснішого вивчення і узагальнення різноманітних наукових поглядів з метою пошуку об'єктивності результатів дослідження. Отож, предметом дослідження стала українська еліта, як головний суб'єкт процесу державотворення. Визначено, що існуючі наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених, зокрема праці, які присвячені розвитку і практичній діяльності української еліти в історичних та сучасних етапах розвитку держави, недостатньо уваги присв'ячують засадам вдосконалення роботи управлінців з урахуванням сучасного розвитку держави. Тож концепція дослідження оснований на аналізі існуючих теоретичних положень стосовно сучасної діяльності управлінської еліти в контексті соціально-економічних змін. Відповідно до цього у процесі наукового пошуку досліджені положення щодо фактичного впливу та ролі еліти, зокрема, управлінської, в контексті сучасного процесу розвитку держави, де визначено, що процеси розвитку і утвердження будь-якої держави пов'язані із фактичною діяльністю управлінської еліти, як одного з важливих суб'єктів державотворення, та спроможності забезпечити процес ефективного управління країною в умовах політичних, соціально-економічних змін і трансформацій, та у зв'язку з цим запропоновані основні засади щодо поліпшення їх роботи.

Ключові слова: розвиток, держава, еліта, процес управління, діяльність, державотворення.

Постановка проблеми. Процес практичної діяльності будь-якої еліти має низку переваг, і звісно ж, недоліків, які й визначають пріоритети розвитку та утвердження держави на міжнародній арені та констатують її спроможність реалізувати національну ідею у всій її повноті. Отже, феномен відповідної діяльності управлінської еліти сьогодні посідає важливе місце серед теоретичних проблем наукового дискурсу. Різні наукові дослідники акцентують свою увагу зокрема на проблемних аспектах практичної діяльності еліти, як важливого суб'єкта державотворення загалом, підкреслюючи ключові соціальні індикатори представників влади, їхні напрями практичної діяльності та існуючі управлінські можливості.

Мета статті – дослідити основні труднощі організації роботи еліти в Україні.

Аналіз дослідження проблеми. Сьогодні до проблем роботи і розвитку еліт в Україні звертаються Р. Войтович, А. Зоткін, О. Крюков, В. Ребкало, М. Рудакевич, В. Скуратівський, Ю. Сюрмін, В. Фесенко та інші, наукові доробки яких несуть значну теоретичну цінність та розкривають зміст і особливості розвитку та аспекти формування еліти в Україні.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, будь-яка еліта має свої особливості правління. Відтак, дослідник-теоретик А. Гальчинський зауважує, що вітчизняна еліта поки що не змогла вирватися з лещат прокомуністичного світогляду, не відчувається ритм сучасних глобально-цивілізаційних перетворень [1, с. 273–274]. Своєю чергою, наступний науковець, Щокін Г., зауважує, що теперішній історичний момент в житті України характеризується найгострішими суперечностями, а деколи навіть асоціальною, часто криміналізованою елітою [5, с. 3]. Окрім того, Гальчинський стверджує що, якісні відмінності еліти України від європейської полягають в тому, що статус вищих верств суспільства визначається не лише їхніми ієрархічними повноваженнями, а й якістю отриманої освіти, накопиченими знаннями і аристократизмом. Проте вона з одного боку презентує себе як партійну номенклатуру, а з іншого – є в якості «нових баронів», що утверджують себе на базі суперечностей нагромадженого капіталу [1, с. 273–274].

Як правильно зазначає інший дослідник еліт В. Фесенко, представники еліти навчилися боротися за владу, але не завжди здатні з різних причин розпоряджатися цією владою у суспільних інтересах [6, с. 1].

Отже, на основі визначеного потрібно сказати, що процес управління вітчизняною елітою не є задовільним, більше того, він потребує кардинальних перевтілень шляхом введення відповідних правових засад щодо процесу удосконалення управління державою. Окрім цього, згідно з Михальченко М., українська еліта, зокрема політико-управлінська, поділяється на три групи, а саме: 1) прихильників радянського устрою; 2) прихильників інтеграції в західне суспільство; 3) новітніх політичних діячів, які не належать до жодної групи (Михальченко 2006). Відповідно, володіючи значним впливом через наділеність управлінськими функціями, управлінська еліта чинить вагомий вплив на процеси державотворення. У випадку України, на жаль, цей вплив має сьогодні не зовсім позитивний характер, адже станом сьогодні продовжується антитерористична операція на Сході держави, яка, на наш погляд, носить не зовсім вірну назву. Справедливо назвати це війною, де присутні приклади організованої злочинності, які вже декілька років поспіль намагаються захопити силою території України. Незважаючи на міжнародний вплив, супротивники української незалежності все ж продовжують активно діяти, і своїми антизаконними діями негативно впливають на загальний економічний, соціальний, культурний розвиток держави. Як наслідок, мусимо констатувати, що сьогодні держава є під загрозою, а саме її здобута молода незалежність, адже, як відомо, тривалі військові напади беруть свій початок ще із 2014 року, і до сьогодні сильно економічно виснажили українську економіку, а комплекс вжитих владою політичних реформ для протидії російським силам у ході ведення військової операції виявився поки що недостатнім. Влада, на жаль, не змогла протистояти численними силами супротивника, а прийняті політичні реформи не зуміли зупинити

агресора, тож введений правовий режим, на наш погляд, зумовлює нечітке проведення державних управлінських рішень, і, як наслідок, збільшуються загроза та ризик утрачення частини територій України, на яких ведеться боротьба з агресором.

Окрім того, треба зауважити, що сучасні політичні дії управлінської еліти, як зазначає науковець-дослідник І. Розпутенко, полягають і в тому, що максимізація прибутку для них є не тільки метою, але й життєвою необхідністю [2, с. 22]. На наш погляд, ця теза є справедливою, адже більшість існуючої ієрархії управлінців сьогодні, починаючи від локальних і особливо до загальних центральних управлінців, керується характером нагромаджених матеріальних ресурсів, через які визнаються їхні пріоритети і прийняття управлінських рішень загальнодержавного характеру. Як відомо, головна ставка в процесі прийняття будь-яких управлінських рішень на користь розвитку держави повинна опиратися на відповідний професіоналізм управлінців, критичний аналіз проблеми, що потребує розв'язку, і наявні ресурси, які можна виділити для розв'язання цієї проблеми, проте в силу неправильно виставлених пріоритетів процесу здійснення державного управління управлінці, завідомо керуючись матеріальними стимулами, приймають невідповідні державні рішення, які не формують відповідного вирішення проблеми.

Відносно цього, на наш погляд, важливими невіршеними проблемами відносно відповідного розвитку держави станом на сьогодні є такі:

§ воєнна агресія, що триває із 2014 року на Сході України, як наслідок – пониження рівня соціально-економічного розвитку держави, що спровокувало виникнення ще більших зовнішніх боргів унаслідок взяття численних кредитних коштів з міжнародних фондів, зокрема на боротьбу з агресором;

§ виникнення світової пандемії коронавірусу, на боротьбу з яким теж були взяті численні кошти в кредит;

§ зростання рівня безробіття населення внаслідок зазначених вище проблем розвитку;

§ відсутність відповідного механізму взаємовідносин «влада – суспільство» і навпаки, як наслідок – невіршення інших важливих соціально-економічних потреб населення та ігнорування їхніх інтересів з боку держави, тощо.

Перелік визначених проблем, що торкаються, насамперед, розвитку держави, є, на наш погляд, ключовим. Проте їхній перелік можна кількісно розширити, враховуючи виникнення нових соціальних і економічних проблем як наслідків від визначених вище. Окрім того, варто зазначити, що в Україні передумовою виникнення визначених проблем, враховуючи наведені вище погляди науковців, є проблемна робота вітчизняної еліти, що полягає у неправильності її формування і контролю за її діяльністю. Отже, для розв'язання вказаних вище проблем розвитку держави і становлення в ній еліти треба створити якісну систему соціалізації кадрів, головною метою якої є виховання управлінців нового типу, пріоритетами правління яких буде не розширення власних матеріальних запасів, а збереження і розвиток демократизму та вдосконалення на цій основі вітчизняного законодавства. Окрім того, потрібно зазначити, що будь-який аспект роботи еліти пов'язаний із проблемою міцності та ефективності влади, правильності прийняття нею управлінських рішень, аналізі невіршених проблем розвитку і фактичному застосуванні її можливостей на вирішення проблем у процесі здійснення управлінського процесу. Окрім цього для якісного вирішення будь-яких проблем потрібно дотримання принципу демократизму, який часто на наш погляд та враховуючи вище наведені авторські погляди не є застосований у процесі керування державою, відносно цього як наслідок зростання рівня недовіри до влади, не вирішення ключових проблем і потреб населення, внаслідок відсутності відповідного діалогу, прийняття або ж внесення некоректних змін до законів, як приклад закон про мову, який станом на 2020 рік знову попав під розгляд Конституційного суду, як визнання його нелегітимності та закону який утискає мови соціальних меншин.

Відносно цього потрібно констатувати, що діяльність управлінської еліти сьогодні є загалом не достатньою для вирішення визначених проблем, адже вона спирається не на вирішення соціально-економічних проблем а здебільшого на задоволення власних інтересів, які фактично не збігають із державними потребами і вирішенням проблем державного розвитку. Відносно того, сьогодні залишаються невирішеними численні питання, пов'язані насамперед із безпекою держави, внаслідок нападу російського агресора, як наслідок – зростання рівня безробіття, посилення інфляції, зростання рівня міграції робочої частини населення внаслідок безробіття і низького рівня заробітних плат, підвищення рівня криміногенної ситуації, закриття малого і середнього бізнесу зокрема й унаслідок розвитку світової пандемії грипу тощо. Отож, як було зазначено вище Гальчинським А., вітчизняна еліта поки що не змогла вирватися з лещат прокомуністичного світогляду, не відчувається ритм сучасних глобально-цивілізаційних перетворень, це вірне на наш погляд твердження відповідає управлінським діям еліти і дозволяє зробити висновок щодо її ефективності, а саме управління з проявами капіталізму, посткомуністичних поглядів, головною метою яких все ж є збереження комуністичних ідей, формами прояву клієнтських відносин, де великий бізнес теж стоїть на чолі правління. Як наслідок, функціонування цієї управлінської системи є на наш погляд, не лише неефективним, але й тим, яке супроводжується численними правопорушеннями та недотриманням Конституції України, а саме: прийняттям законів із дотриманням принципів демократичності, збереженням цілісності державних кордонів, забезпеченням якісних економічних, соціальних умов для розвитку громадян держави. Отже, можна дійти висновку що вітчизняна еліта, а саме її розвиток і становлення у сучасній державі має неправильний устрій, що пов'язаний насамперед не з установленим законом порядком, а зі сформованими неформальними порядками входження у владу, адже більшість представників, які ввійшли у владні структури, а саме державний апарат управління, були фактично рекрутовані із бізнесменів, котрі володіють значними матеріальними ресурсами і допомагають задовольняти інтереси владних структур, як наслідок – формування неправильних відносин із суспільством, уникнення з ним діалогу і вирішення проблем на їхню користь.

Потрібно зазначити, що сьогодні ще не відбувся кінцевий перехід суспільства від комуністичного режиму до демократичного. Попри численні наслідування західних економік, управлінці все ще не можуть сформувати відповідну безпеку території та дотримуватися принципів демократизму. Отже, сьогодні присутній монополізований доступ до ресурсів влади і розподілу власності права на вирішення загальнонаціональних проблем розвитку держави, адже відсутній механізм діалогу влади із суспільством. Своєю чергою, державні управлінці приймають рішення на користь власних інтересів, використовуючи державну владу як знаряддя для вирішення власних питань. Отож, як наслідок виснажена економіка, спад економічного росту, падіння макроекономічних показників поглибили стан розвитку держави у період військового протистояння з боку російського агресора, довготривалий тиск з боку Росії став передумовою розвитку дестабілізації численних економічних процесів, а саме: посилалася інфляція, зріс рівень безробіття; як наслідок – частина працездатного населення змушена виїхати у пошуках кращого життя, кризовий період, який триває вже досить тривалий час, державні управлінці не в силі врегулювати. В той же час вони беруть кредитні ресурси, тим самим поглиблюючи проблеми економіки та гальмуючи її фактичний розвиток.

Підсумовуючи наведені вище наукові погляди щодо практичності діяльності еліти, потрібно сказати, що їхня діяльність за роки державної незалежності не сформувалася правильним чином, і є недостатньо ефективною. На наш погляд, потрібні зміни, які б базувалися в правильному процесі формування національної управлінської еліти і її налагодженій роботі задля розвитку держави, відносно чого, враховуючи наведені вище погляди, доцільно запропонувати такі теоретико-методичні засади:

§ формування і реалізація відповідного механізму відбору осіб, що претендують на управлінські посади державного рівня, адже сьогодні не сформовано відповідного механізму, який забезпечив би «чистий» і законний процес входження в еліту. Загалом в еліту входять часто через родинні зв'язки, просування через політичні партії вигідних осіб, через бізнес-інтереси тощо. Отож, цей механізм, на наш погляд, повинен базуватися на методах конкурсу, резерву і рекомендації, зокрема, у методі резерву керівник, обираючи, наприклад, заступника, має виділити його ключові конкурентні позиції, головною умовою має бути те, що особа матиме не менші позиції, ніж у керівника. Обирати з методу резерву варто тоді, коли не має відповідного претендента, а посада потребує швидкого заміщення. Цей механізм повинен формуватися на принципах демократизму, головною метою якого буде збереження і дотримання державних інтересів;

§ формування механізму відповідного контролю за діяльністю еліти, адже, як бачимо, сучасні управлінські дії вітчизняної упаравлінської еліти не є цілком доцільними і не відповідають ефективному розвитку держави. Потрібен механізм контролю на макрорівні, головною метою якого буде постійний контроль державних управлінців, зокрема через формування відповідного органу, який буде в електронному варіанті у відкритому доступі звітувати про проведені перевірки і виявлені в процесі перевірки державних службовців недоліки роботи серед державних органів.

Відповідно до цього доцільно, щоб конкурси претендентів замінювалися конкурсами між тими, хто рекомендує, адже більш впливовий рекомендуючий займає вищу посаду, і можна сподіватися, що більш відповідально поставиться до свого рішення. Зрозуміло, що йдеться про реформування доволі численної соціальної групи, цілком можливо що у ній можуть опинитися як фахівці, так і випадкові особи, саме тому механізм відбору має мати і зворотній бік – механізм відбракування осіб, що неспроможні виконувати управлінські функції. Відносно цього, як зазначає Е. Фромм, «складнощі не у тому, щоб знайти відповідних осіб, а в тому, як провести процедуру відбору» [7, с. 293].

Як зазначає зарубіжний науковець Мілгрем у своїх експериментах, випробувані з високим соціальним статусом менш охоче підпорядковувалися наказам експериментатора, а особи з нижчим статусом – більш охоче [9, с. 239]. Окрім того, не викликає сумніву, що необхідний відповідний механізм виявлення неординарних і видатних людей, які б склали еліту [3, с. 52]. Поведінка в соціумі матрицюється згори донизу. Неважко здогадатися, що чим вищий соціальний статус людини, тим помітніший її вплив [8, с. 190].

Отже, наведені різноманітні наукові погляди свідчать про те, що сьогодні існує досить великий вплив еліти на процеси державотворення, який, на жаль, має дещо негативний ефект, виражений у численних дезорганізованих діях державних управлінців. Як наслідок, неправильний розвиток держави, а саме зріст злочинності, дестабілізація економіки, що проявляється численними інфляційними процесами, зростом державного боргу, збільшенням рівня безробіття. Відповідно до цього запропоновано теоретико-методолоргічні засади, головною метою яких є створення нової моделі управлінської еліти і відповідний контроль за її практичною діяльністю, що, на наш погляд, є сьогодні доцільним і пріоритетним питанням розвитку держави і формування правильного впливу еліти на країну.

Висновки. Запропоновані авторські засади покликані не лише вдосконалити загальні процеси правління, і, як наслідок, посприяти оновленню управлінської еліти. На основі цього визначено, що існуючі проблеми розвитку держави насамперед пов'язані з неефективними управлінськими діями, головною метою яких загалом є не вирішення і задоволення суспільних економічних і соціальних потреб і вирішення питань розвитку, а перерозподіл влади й матеріальних ресурсів на власну користь з метою задоволення власних потреб. У результаті цього запропоновані теоретико-методолігчні засади щодо фактичного оновлення еліти, які мають на меті не лише оновити управлінську

еліту, але й контролювати подальшу практичну діяльність вже нової еліти з метою покращення загального управлінського процесу і розвитку економіки держави і суспільства загалом, як важливої умови розвитку держави і процесів державотворення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гальчинський А. С. Лібералізм: уроки для України : наук.-попул. есе / А. С. Гальчинський. К.: Либідь, 2011. 288 с. 2. Дзюба І. На еліту надійся, а сам не плошай / І. Дзюба // Нац. безпека і оборона. 2003. № 9. С. 34–36. 3. Попадюк Н. І. Суспільно-політичні передумови трансформації державно-управлінської еліти України [Електронний ресурс] / Н. І. Попадюк // Державне управління: теорія та практика. 2011. № 2. Режим доступу до журн. : <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/DUTP/2011-2/>. 4. Лопушинський І. П. Формування української політикоуправлінської еліти: сучасний погляд на проблему / І. П. Лопушинський // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2010. № 1 (37). С. 22–30. 5. Щокін Г. Концепція соціального розвитку: висновки для України / Георгій Щокін // Сільські вісті. 2002. 27 груд. С. 3–4. 6. Фесенко В. Вітчизняна політична еліта у контексті «проєкту Україна» / В. Фесенко. Режим доступу : <http://www.ji.lviv.ua/n45texts/fesenko.htm>. 7. Фромм Э. Иметь или быть / Э. Фромм. М: АСТ Москва, 2008. 448 с. 8. Myers David «Social Psychology», 7th ed., 2002. P. 392. 9. Milgram Stanley Obedience to Authority. An Experimental View. London: Tavistock Publications Ltd, 1974. P. 239.

REFERENCES

1. Halchynskiy A. (2011), *Liberalizm: uroky dlia Ukrainy: nauk.-popul. ese* [Liberalism: lessons for Ukraine: popular science. essay] / A. S. Halchynskiy. K.: Lybid, Kyiv / Ukraina, 288. 2. Dziuba I. (2003), *Na elitu nadiisia, a sam ne ploshai* [Rely on the elite, and do not be bad] / I. Dziuba // Nats. bezpeka i oborona. 2003. No. 9. Ukraina, 34–36. 3. Popadiuk N. I. (2011), *Suspilno-politychni peredumovy transformatsii derzhavno-upravlinskoj elity Ukrainy* [Socio-political preconditions for the transformation of the state and administrative elite of Ukraine] [Elektronnyi resurs] / N. I. Popadiuk // Derzhavne upravlinnia: teoriia ta praktyka. No. 2. Rezhym dostupu do zhurn. : <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/DUTP/2011-2/>. 4. Lopushynskiy I. P. (2010), *Formuvannia ukrainskoj politykoupravlinskoj elity: suchasnyi pohliad na problemu* [Formation of the Ukrainian political management elite: a modern view of the problem] / I. P. Lopushynskiy // Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia: zb. nauk. pr. Kh. : Vyd-vo KharRI NADU «Mahistr», No. 1 (37). S. 22–30. 5. Shchokin H. (2002), *Kontseptsiia sotsialnoho rozvytku: vysnovky dlia Ukrainy* [The concept of social development: conclusions for Ukraine] / Heorhii Shchokin // Silski visti. 27 hrud. Ukraina, 3–4. 6. Fesenko V. (2006), *Vitchyzniana politychna elita u konteksti „proektu Ukraina»* [Domestic political elite in the context of the «Ukraine project»] [Elektronnyi resurs] / V. Fesenko // U poshukakh vtrachenykh elit. Nezaleznyi kulturolohichni chasopys,,I». Lviv, No. 45. Rezhym dostupu: <http://www.ji.lviv.ua/n45texts/fesenko.htm>. 7. Fromm E. (2008), *Ymet yly byt* / E. Fromm. M: AST Moskva, 448. 8. David M. (2002), «*Social Psychology*», 7th ed. P. 392. 9. Stanley (1974), *Obedience to Authority. An Experimental View*. London: Tavistock Publications Ltd, 1974. P. 239.

Дата надходження 02.10.2020 р.

Myroslava Kristinyak

Educational and Scientific Institute of Law,
Psychology and Innovative Education
Lviv Polytechnic National University
Senior Laboratory Assistant,
Department of Administrative and Information Law

DETERMINATION OF ELITE INFLUENCE ON THE PROCESSES OF STATE FORMATION OF MODERN UKRAINE

The article defines that the managerial elite plays an important role in the formation and development of the state in general, because it combines the functions of power with a significant material base and endowed with managerial capabilities. Thus, it is determined that the development of

the state or its decline depends on the correctness of the action, as a result of which its key problems of activity, influence on the development of the country's processes are defined below, as a result of which key principles. It is determined that there are certain political, economic and social contradictions that exist in the modern state regarding the activities and development of the management elite and as a consequence of its significant influence on the process of formation and development of Ukraine need in-depth theoretical research in connection with various modern political and economic changes that affect the process of government in the context of globalization and transformation of Ukrainian society and the state in general through a more comprehensive study and generalization of various scientific views in order to find the objectivity of the research results. Thus, the subject of the study was the Ukrainian elite, as the main subject of the state-building process. It is determined that the existing scientific works of domestic and foreign scientists, in particular, works on the development and practical activities of the Ukrainian elite in the historical and modern stages of development of the state are not given enough attention to the principles of improving the work of managers. development of the state. Thus, the concept of the study is based on the analysis of existing theoretical provisions regarding the current activities of the management elite in the context of socio-economic changes, accordingly, in the process of scientific research there are investigated provisions on the actual influence and role of the elite, in particular, management in the context of the modern process of state development where it is determined that the development and approval of any state are related to the actual activities of important subjects of state formation and the ability to ensure the process of effective governance in the context of political and socio-economic changes and transformations, and in this regard, the basic principles for improving its work are proposed.

Key words: development, state, elite, management process, activity, state formation.